

درس باغ ایرانی و تاریخ آن

«انسان و طبیعت» در جهان ایرانی

دکتر لادن اعتضادی

دانشگاه شهید بهشتی

دانشکده معماری و شهرسازی

دوره مطالعات معماری ایران

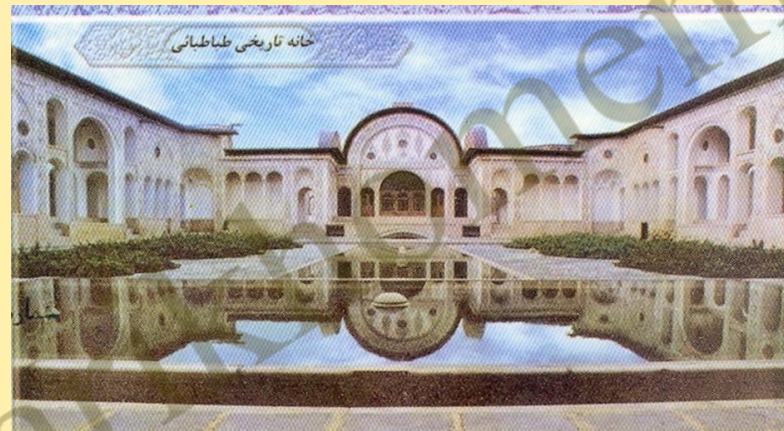
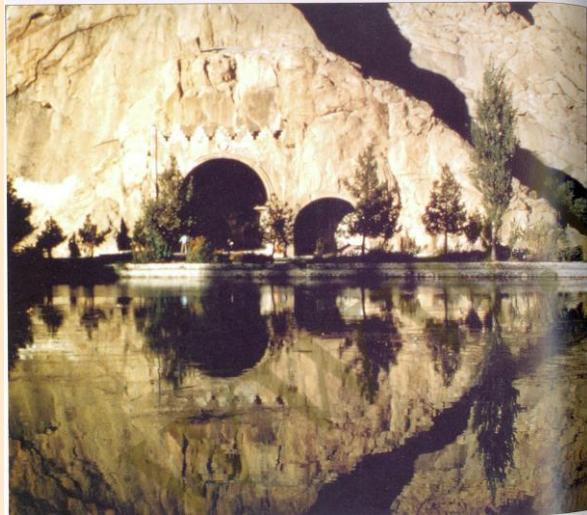
۱۳۹۹

اهمیت چشم انداز آب و سبزه نزد ایرانیان

و

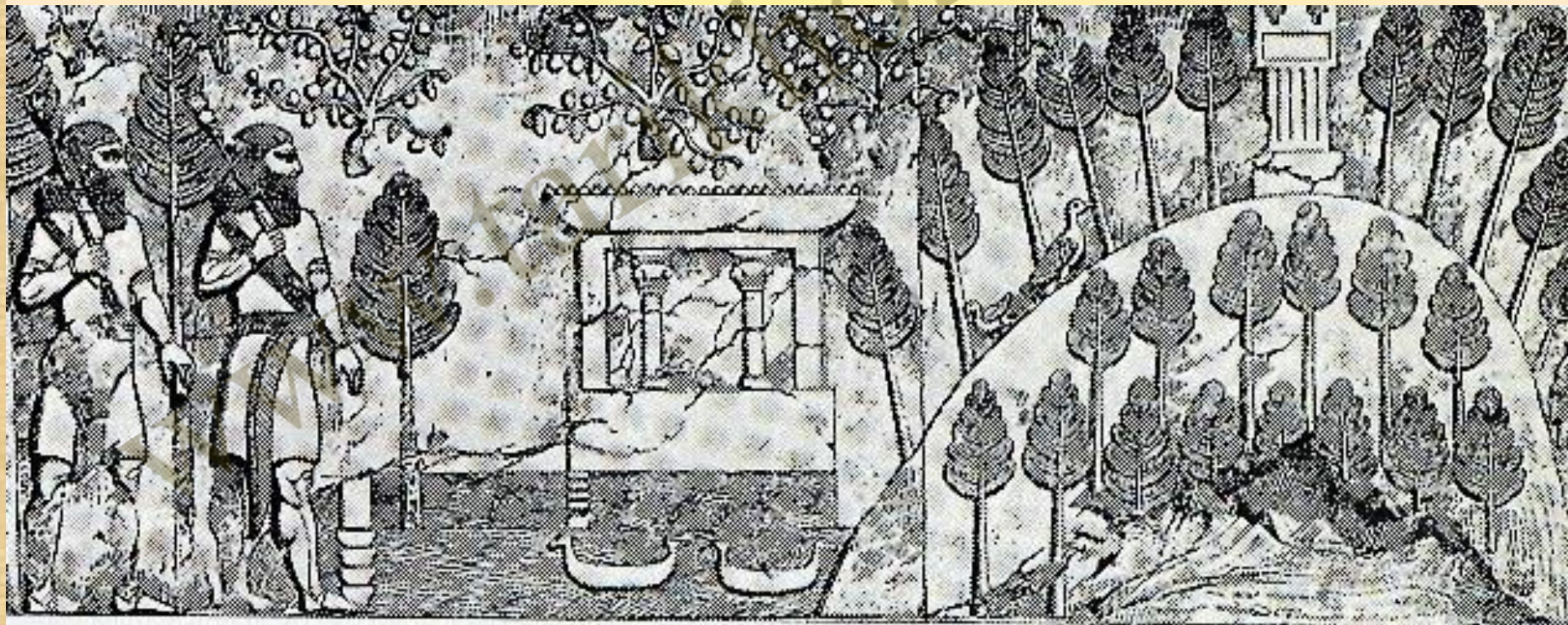
ساختن نظرگاه برای نظاره چشم انداز

برانگیزاننده خیال باغ

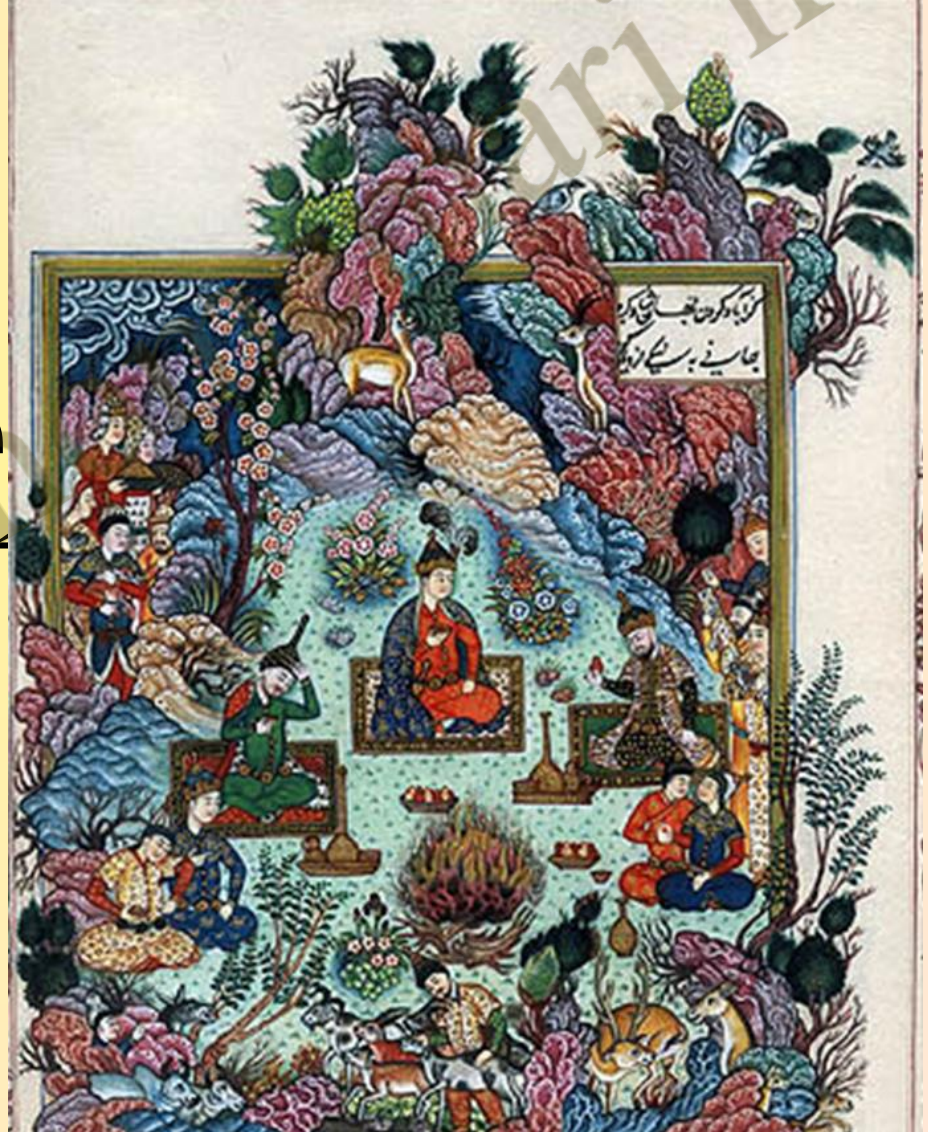
ایوان گشاده به چشم انداز (دامنه های زاگرس) نقش آشوری

ساختن نظرگاه، سنتی در منطقه غرب تا مرکز ایران باستان

انسان و طبیعت در جهان ایران

(منابع تصویری ایرانی)

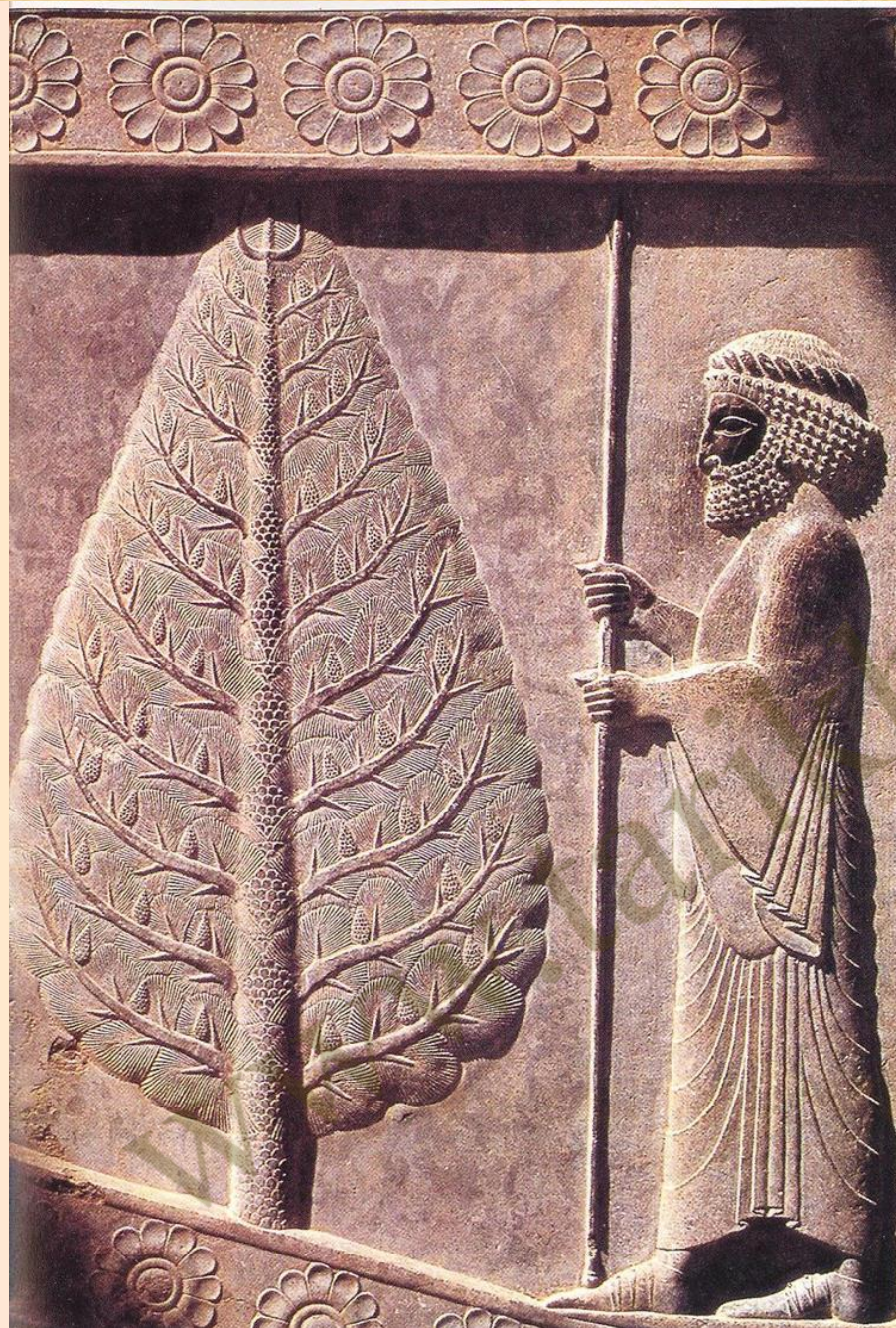
شبهات موضوعی این اثر تاریخی با مینیاتور پیشین

شکار و گلگشت صحرا و تماشای بهار، نیاز و عادت ایرانیان بوده است
شاهان و بزرگان با امکانات و تفصیل زیاد این رویه را دنبال می کرده‌اند.

نقشه از تخت جمشید

ردیف سربازان و سروها به طور
ضمنی نشان از باغ ایرانی دارد

«سرو درخت مقدس»

که موبد در باغ می کاشته است

(مرجع: شاهنامه)

انسان و طبیعت در جهان ایرانی

(پیش و پس از اسلام ایرانیان شکارگاه / باغ وحش / باغ می ساخته‌اند)

«باغ‌هایی مختص شکار یا نگهداری وحوش و باغ‌هایی برای درختان میوه و گیاهان زیبا و مفید»

تصوّر باغ در هنرهای ایران

تصاویر درخت زندگی

پایین: گلدان متعلق به سال‌های بین قرن پنجم تا ششم میلادی که با سیموگ (پرندۀ افسانه‌ای ایرانی) تزیین شده است.

بالای بشقاب: گل شکفته و دو پرندۀ

بالا: بشقاب ایرانی زرانود متعلق به سال‌های بین قرن پنجم تا ششم میلادی که با درخت زندگی تزیین شده است.

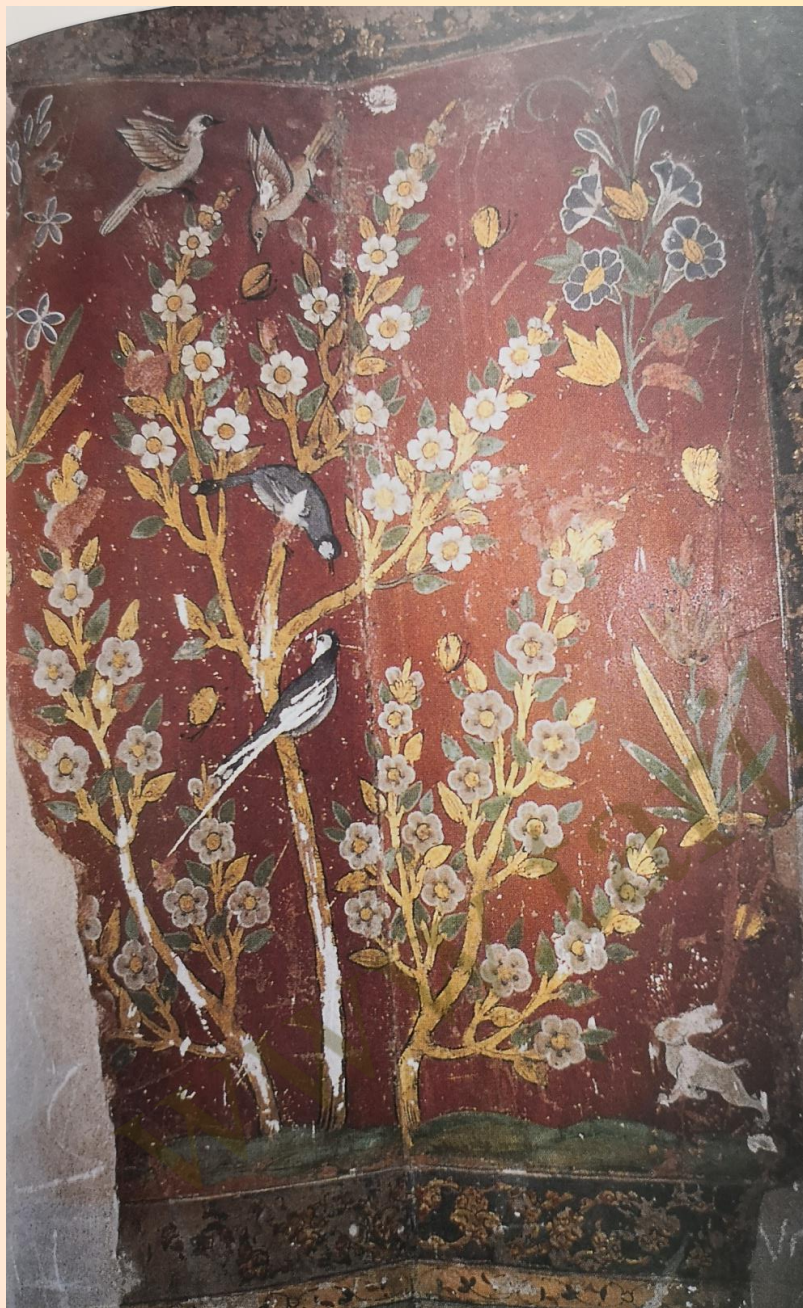
پایین بشقاب:

ریشه در گلدان با دو ساقۀ بهم پیچیده و دو قوچ در دو سوی

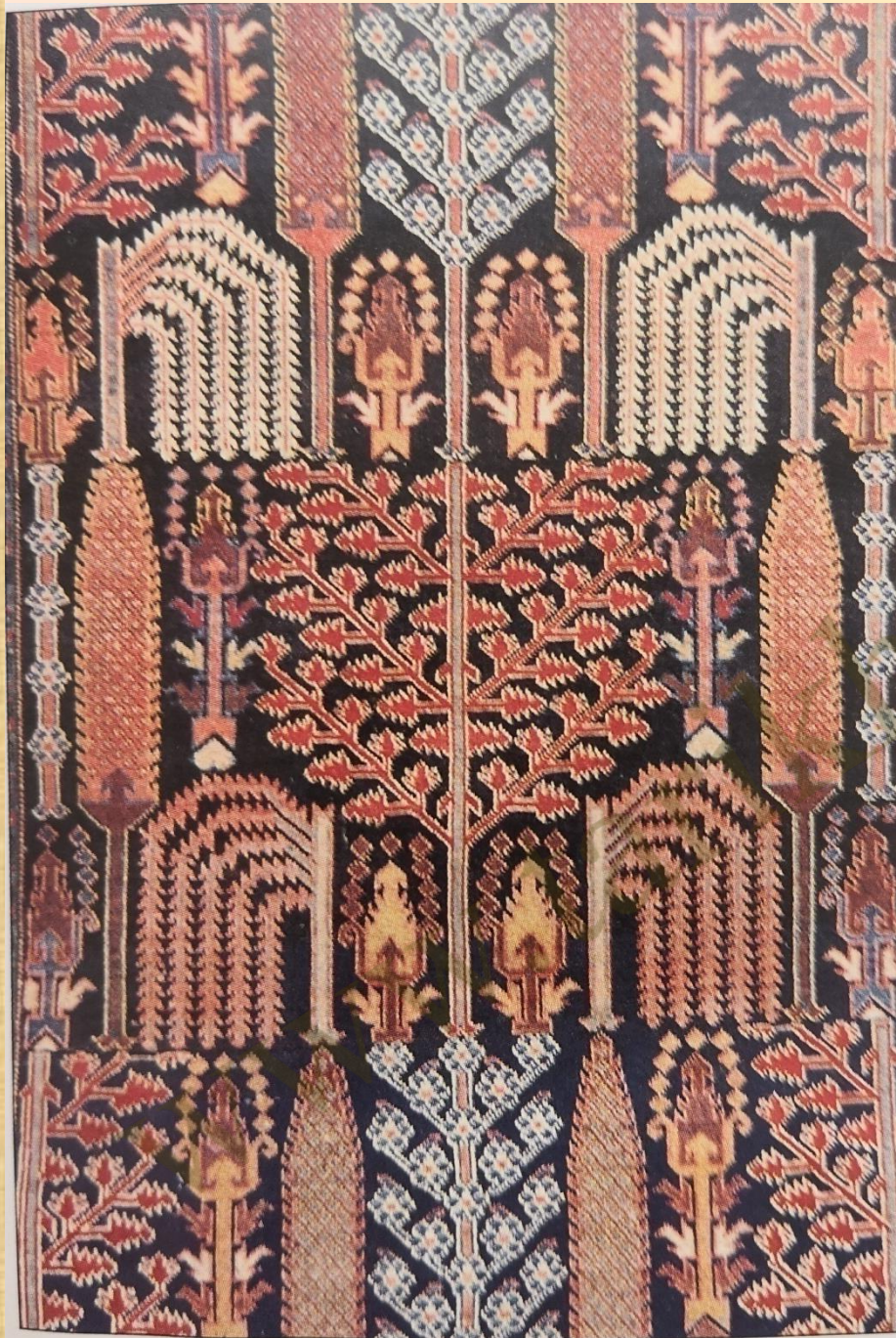
تزیینات باغ مسجد مشیر

نمادهای برگرفته از طبیعت: گیاه، گل، پرندۀ و چرندۀ

نقش گل و مرغ

بازتاب حال و هوای باغ
در نقاشی دیواری روی گچ

نقش انواع درخت در فرش

نقوش تجریدگی گیاهی در معماری

فرش ایرانے با طرح کامل یک باغ

رابطه انسان ایرانی با طبیعت

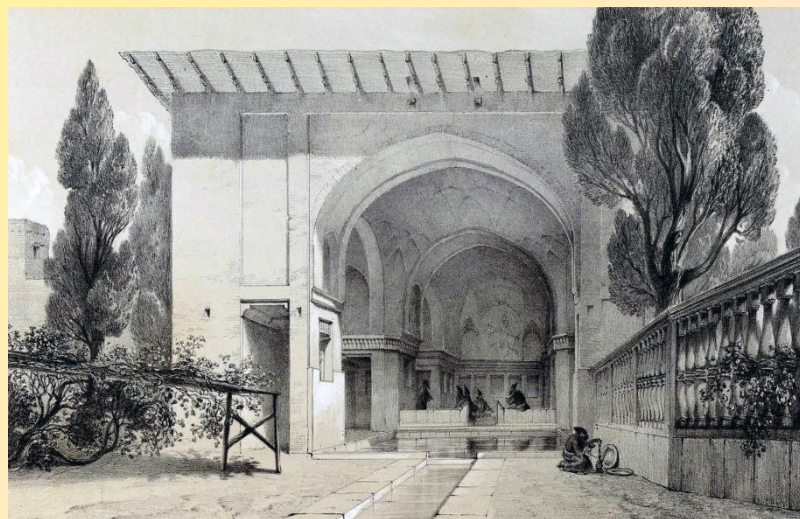
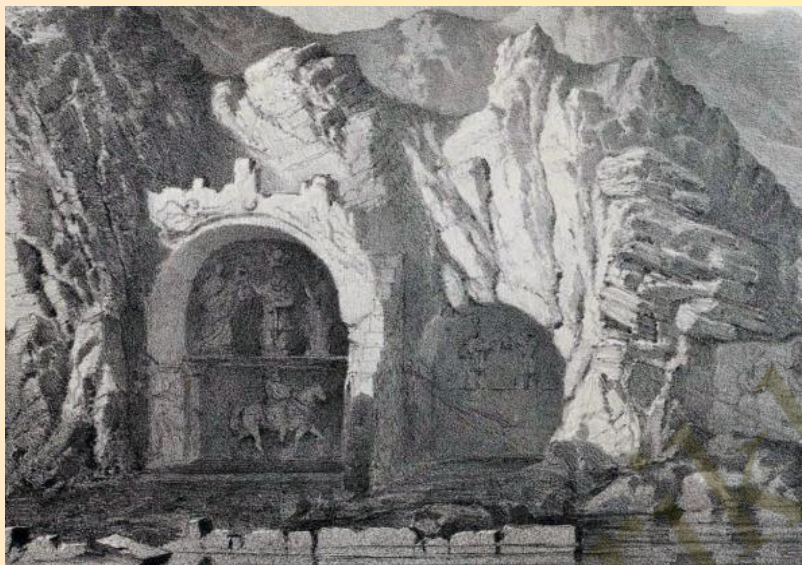
بازنمایی طبیعت و نشستن به نظاره آن نشان از دانستن قدر و منزلت عناصر طبیعی است.

یک نمونه شاخص بازنمایی طبیعت در قالب اثری هنری، باغ‌سازی ایرانی است.

به نظاره طبیعت نشستن حالی از تأمل و درون بینی را همراه با لذات حسی ایجاد می‌کند و نزد ایرانیان ساختن «نظرگاه» برای نظاره طبیعت موجود یا مصنوع رواج می‌یابد.

نظرگاه در معماری و باغ سازگ ایرانی

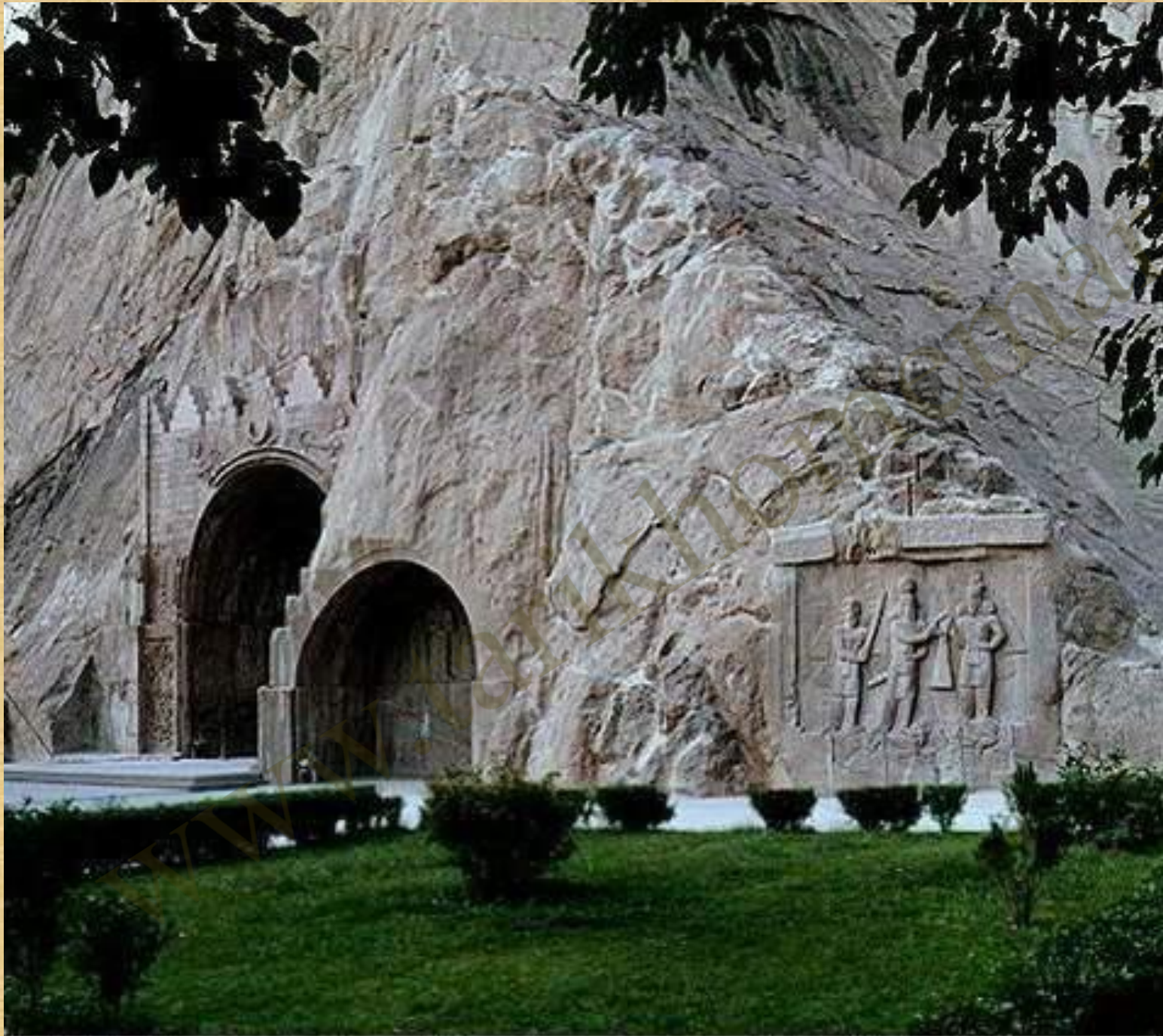
تنوع و تفاوت و تشابه‌ها را دانشجویان توضیح دهند.

انسان
نظاره‌گر
طبیعت:

«طاق بستان»
یا (بَغِستان)

نظر گاهی
تاریخی
نزدیک چشمه
و آبگیر و
مشرف به
دشتی سرسبز
و شکار گاهی

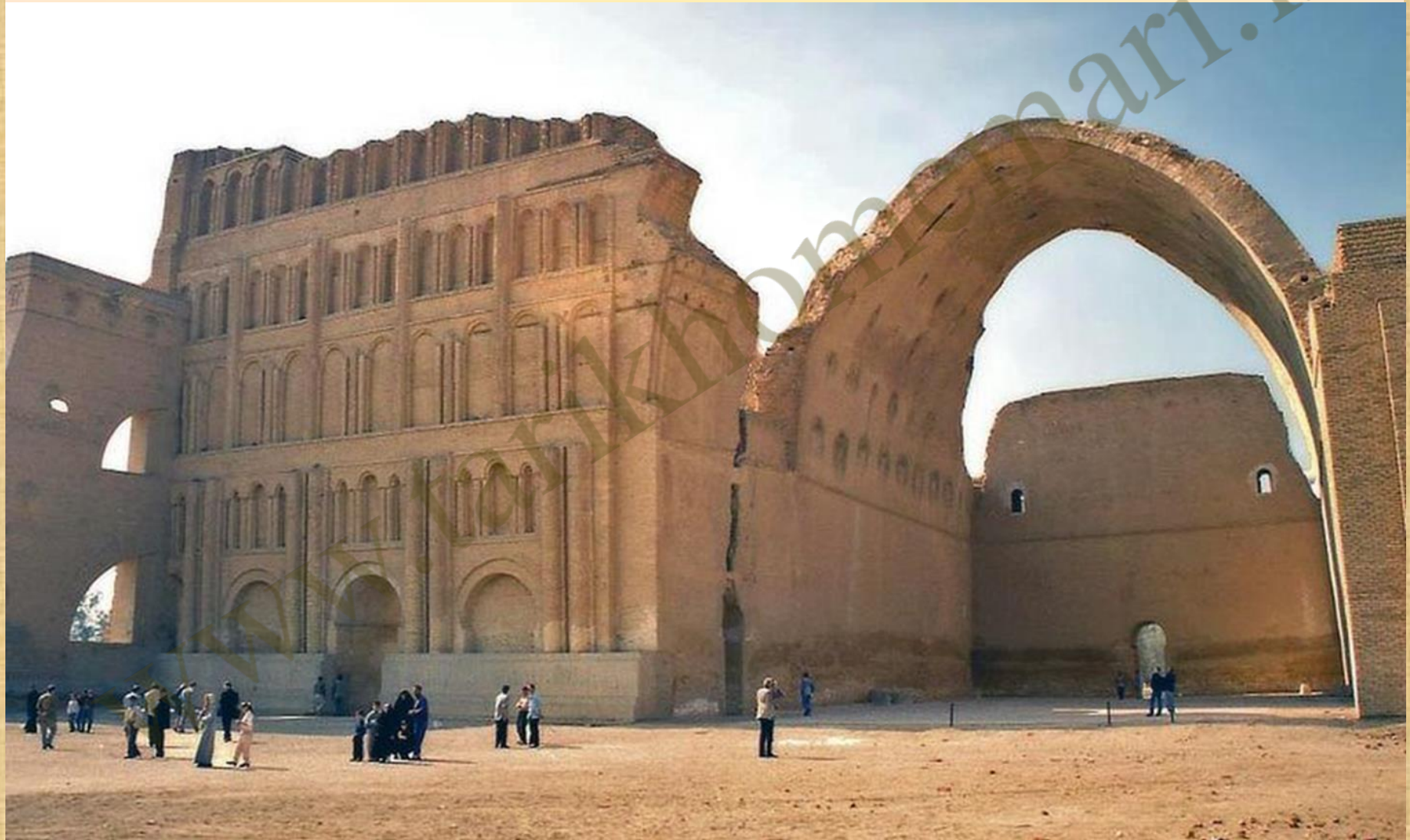

عنصر « ایوان »

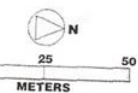
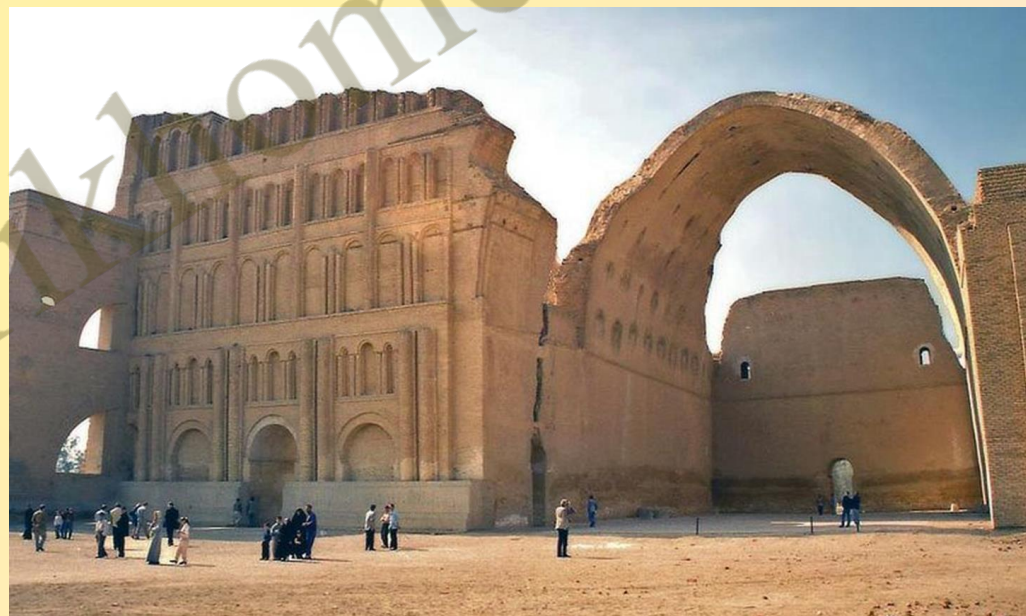
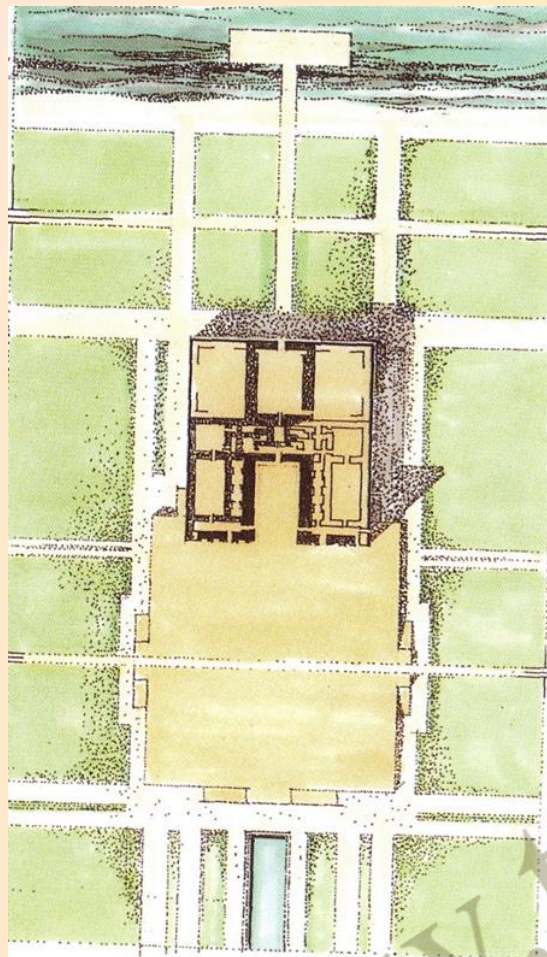
رو به چشم اندازی طبیعی از آب و سبزه، تأکید ضمنی بر تقدس آب و درخت

نقش شاخص ایوان در معماری و باغ سازگی

گمان‌هاک باستانشناسی در بارهء کاخ تیسفون و باغ‌هایش

باغ ایرانی

نقشه و بازآفرینی محل کاخ تاق کسری
در کنار رود دجله در شهر تیسفون،
طبق گفته آرتور کریستینسن -
باستان‌شناس شهیر: «باغ‌ها و بوستان‌ها
در اطراف این کاخ ساخته شده بود و
نشانه‌های دیواری که امروزه «بوستان
کسری» نامیده می‌شود، متعلق به
دیواری است که زمانی دیوار محافظ
پارک گوزن بود.»

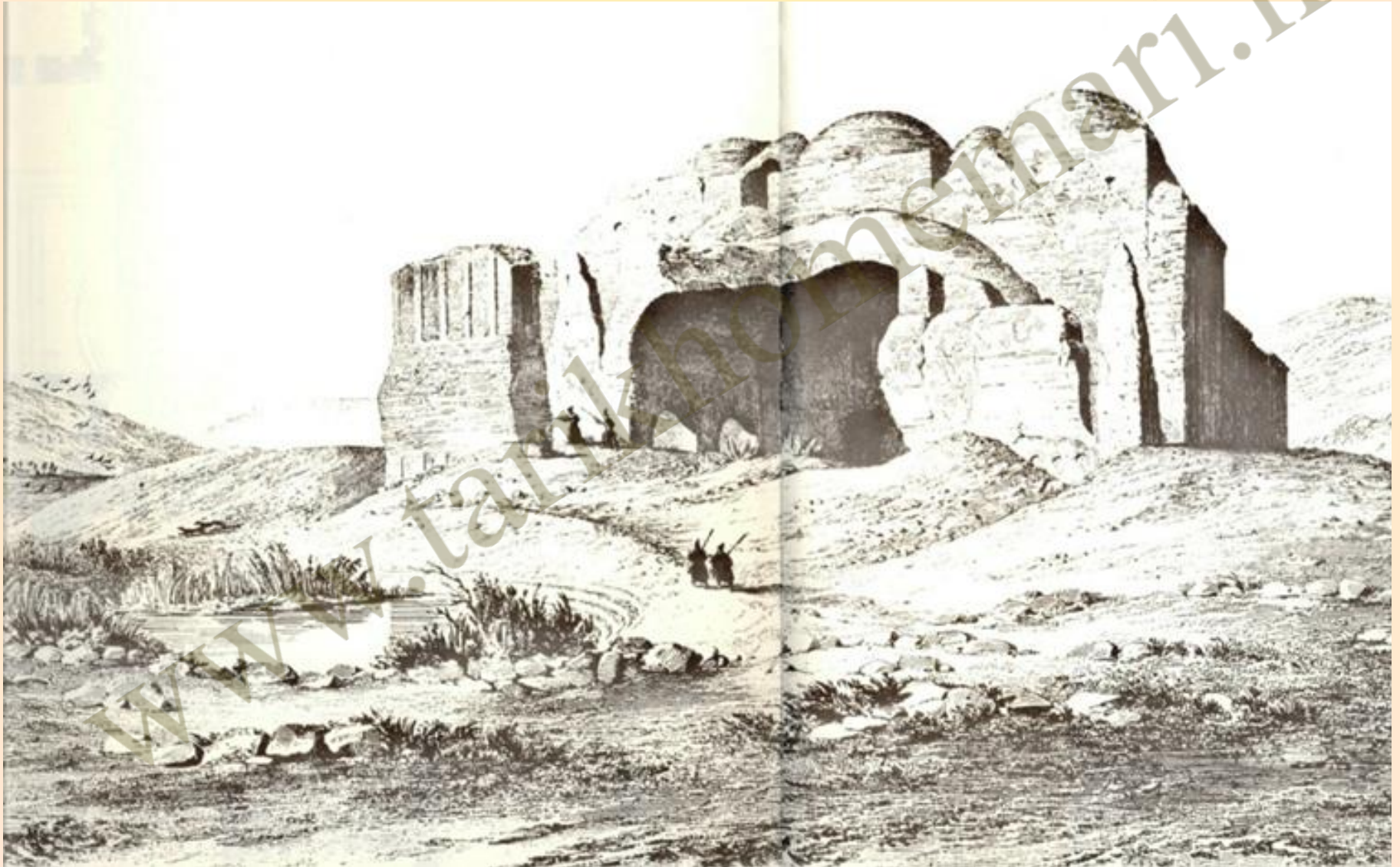
نظریه آرتور کریستینسن

ایوان کاخ- معبد فیروز آباد فارس بر بلندی و مشرف بر چشمه آب

کاخ و ایوان مخروطی در فیروز آباد فارس

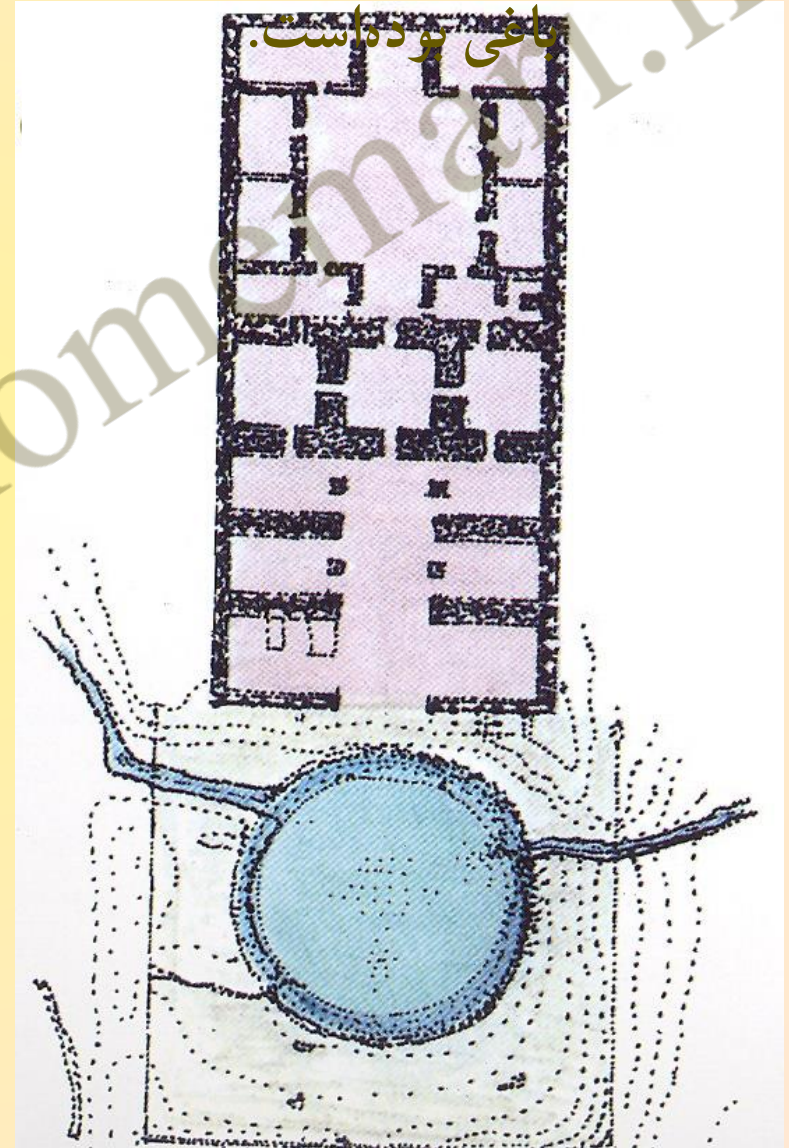
مشرف به آبگیر چشمه

چشمه

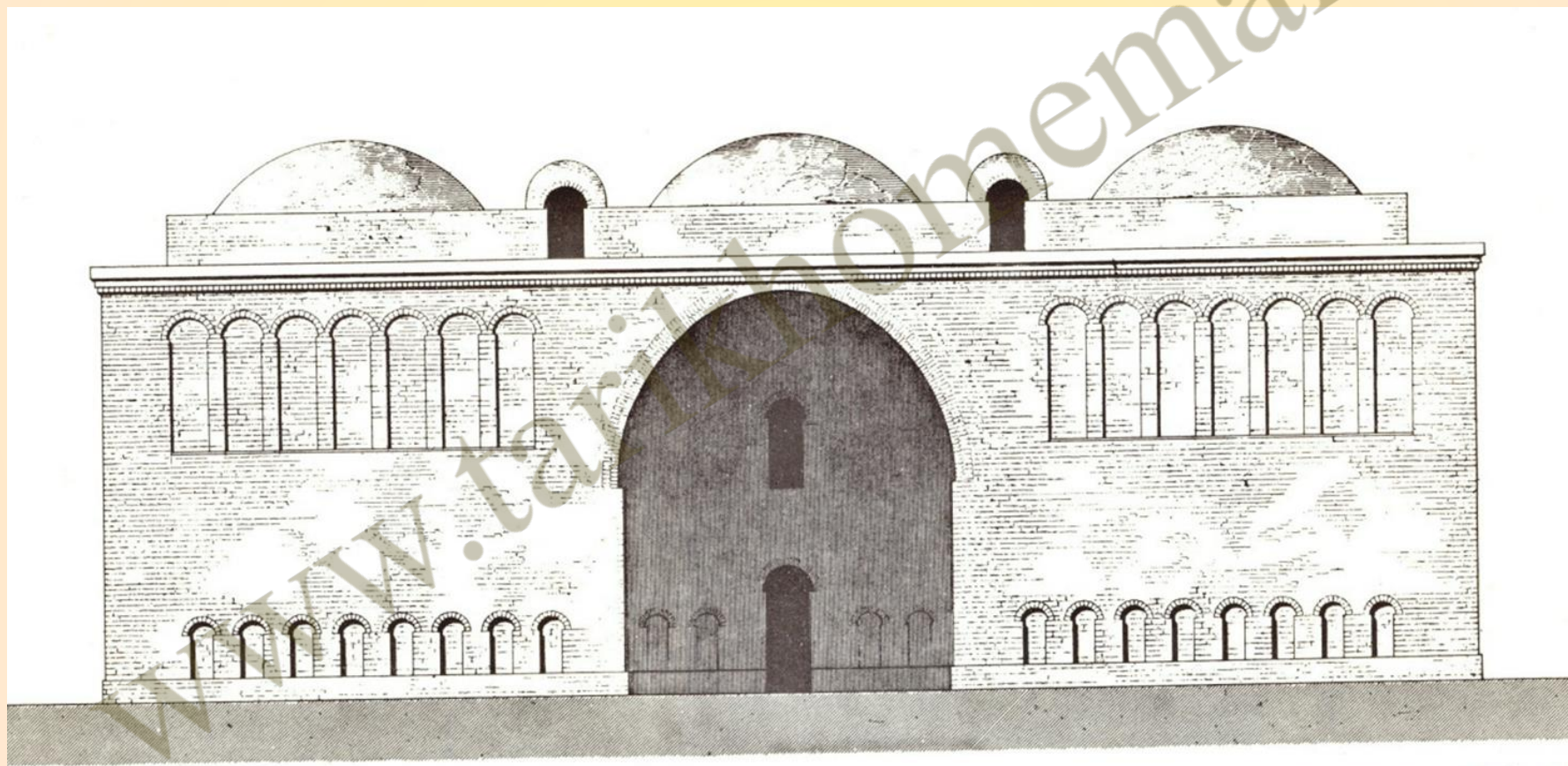
در مقابل کاخ - معبد، شاید باغی هم داشته

باغی بوده است.

بازسازگ تصویرگ کاخ-معبد فیروز آباد و ایوانش

بنا بر شواهد تاریخی: ایوان در معماری ایرانی فضایی گشوده به چشم انداز است.
و بنا به اساطیر: ایوان و کاخ و باغ و شهر همزاد هستند.

کاخ فیروزآباد - نمای اصلی ، بازسازی شده .

سنت:

«تداوم معنا و تحول صورت در طی زمان»

www.tarikhomemari.ir

ایوانی در معنا تاریخه اش: (نظرگاه)

«گشوده به منظر، گرچه حیاطی خرد با یک تک درخت و حوض آبی کوچک باشد»

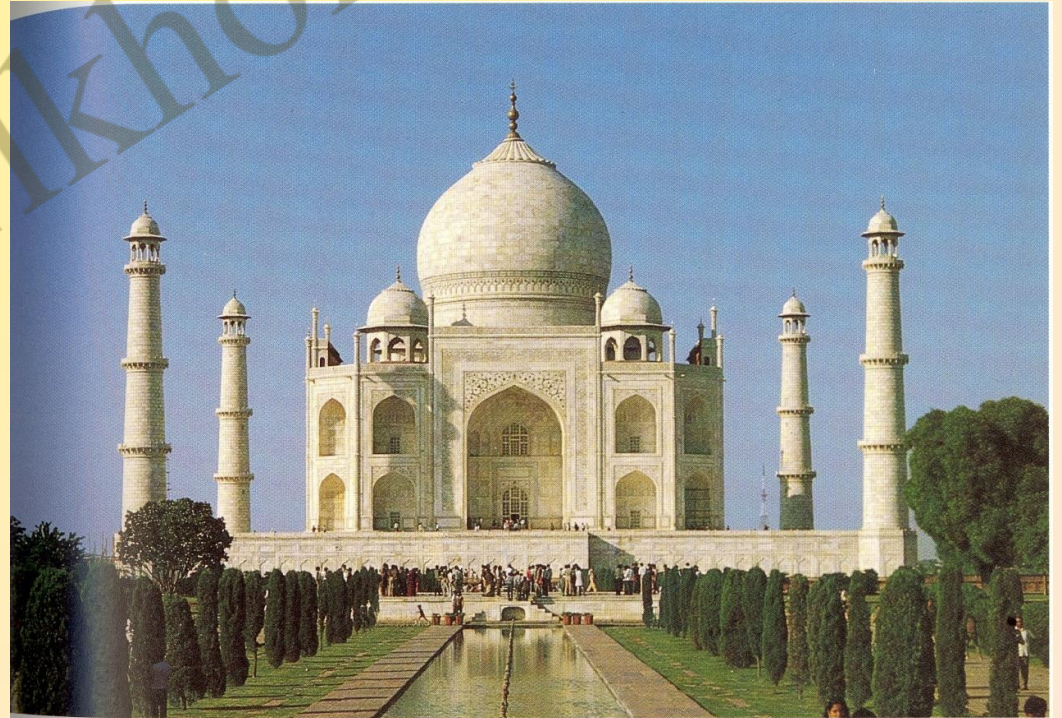
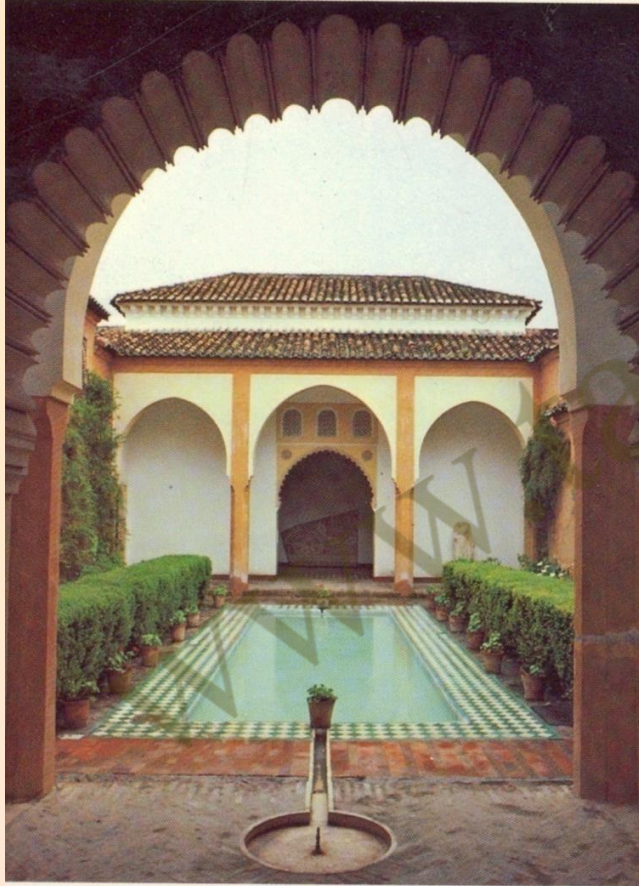
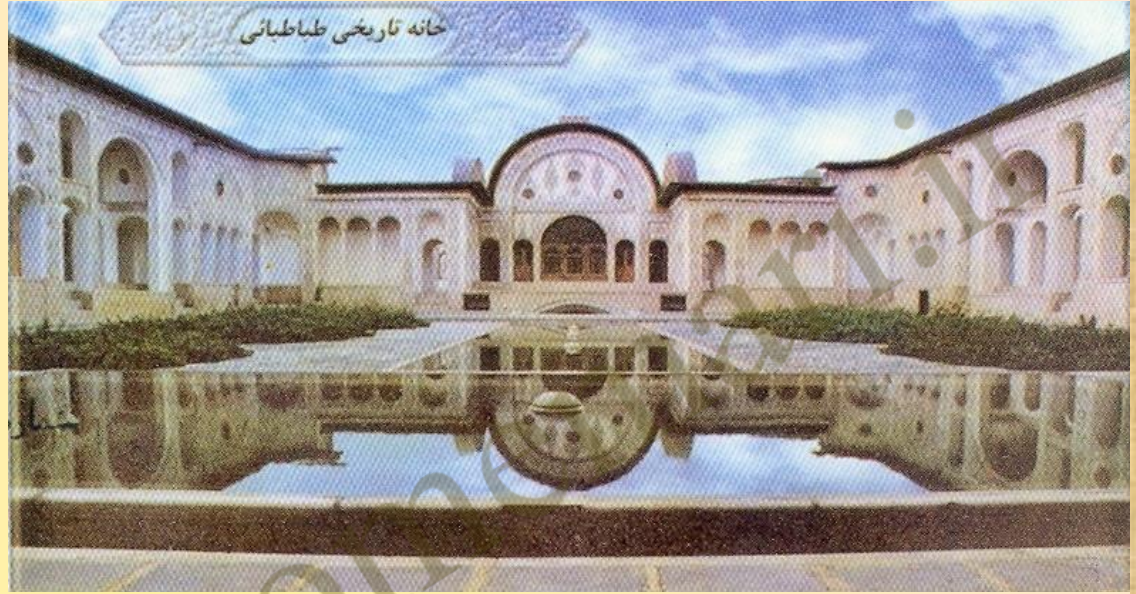
نظرگاه: فضای رابط معماری و منظر

تنوع شکلی یک صورت در تاریخ و جغرافیای ایران فرهنگی از نوع ایوان یا ستاوند

همزیستی معماری و منظر

اشاعه الگوی ایرانی در جهان اسلام

سنت باغ ایرانی، تداوم تاریخ و بسط جغرافیایی یک معنا است:

ایجاد بهشتی زمینی
با تأکید بر عناصر عینی شاخص طبیعت

«به یک تعبیر خیالی است متعین»

«خیال باغ ایرانی»، تصویر از یک «آرمان»

برخاسته از فرهنگ زیست ایرانی و طلب محیطی آرمانی است.

و

صورت این خیال در غالب آثار فرهنگی - تمدنی ایران حضور دارد.

مثال های از حضور آرمان باغ در هنرهای ایرانی

تصویری؟

کلامی؟

موسیقایی؟

مثالها از سوی دانشجویان در کلاس مطرح شود

تجلی مفهوم باغ ایرانی در موسیقی و ادبیات و عرفان

در موسیقی قدیم ایرانی دستگاهی به نام «چارباغ» بوده است.
(دهخدا)

نام دو کتاب مهم ادبی ما «بوستان» و «گلستان» است.

نام یک اثر منظوم عرفانی ما «گلشن راز» است.

و...

سرزمین آمان (بهشت ، فردوس)

آمان محیطی سرسبز و آرامش بخش و فرح افزا

با

نظر گاهی برای نشستن و نظاره

و

معبری برای تماشا و رسیدن

هنرِ بازنمایی بهشت

باغ ایرانی «عرصهء نمایش» فضایی بهشته است

نمایش آب، سبزینه و گل و مرغ، میوه، و هنرمعماری (کوشک یا عمارتی مزین)

حضور آب و سایه‌سار درختان و سبزینه و گل و مرغ در ذهن ایرانی
نماد فضایی بهشتی است.

باغ ایرانی - تداوم باغ سازگ دوران باستان است

باغ سازی مردمان دوران باستان
نوعی مداخله آرمانگرایانه، جستجو و خلق محیط ایدئال بر طبق
الگوهای طبیعت و بر اساس باورها بوده است

این ایدئال یا آرمان در قالب دو روحیه متفاوت در جهان غرب (یونانی-رومی)
و جهان شرق (خاور نزدیک و خاور دور) جلوه گر می شود.

کهن‌ترین باغ‌سازگها در خاور نزدیک
میانرودان، مصر، ایران، یمن («سبا» سرزمین باغ‌های گمشده)

کهن‌ترین باغ‌سازگها در خاور دور
چین باستان، چین دوره سونگ جنوبی، ژاپن (سرزمین باغ‌های ذن)

کهن‌ترین باغ‌سازگها در باختر
روم باستان (سرزمین حیاط‌های پرستیل و ویلاهای اشرافی)

- باغسازی مصریان در پی آرمان زندگی پس از مرگ بوده.

- باغسازی ایرانیان در جستجوی آرمان بهشت زمینی بوده است.

- باغسازی ذن بودیسم، در جستجوی قلمرو آرمانی بودا است که قطعاً روی زمین است.

- باغهای مقدس و غیرمصنوع یونانی در جستجوی جهان آرمانی نیروهای ماورایی بوده است.

- ویلاهای رومی از
نوع باغ تفرج
است.

راست: قلعه باغی در یمن
چپ: نقش باغی مصری

ایدئال‌ها در سه سنت باغسازگ جهان

- جهان ایرانی - اسلامی (بازنمایی بهشت ایرانی - بهشت اسلامی، حقیقتی و راه زمینی)
- جهان یونانی - رومی (بازنمایی کمال طبیعت در مفهوم ریاضی آن یعنی قاعده‌مند کردن طبیعت در یک عینیت مادی و نمایش تسلط انسان بر طبیعت)
- جهان چینی - بودایی (بازنمایی طبیعت به مثابه تصویر بهشت کنفوسیوسی - تائویی - بودایی / "میکروکازمی" که شبی یا رؤیایی از "ماکروکازم" یا عالم هستی است)

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

• در تمدن‌های کهن

«باغ‌سازی» چه مرحله‌ای از تحول باغداری فرض شود یا غیر آن اما لحظه‌ای که وجه هنری می‌یابد، بازنمایی چیزی است و آن چیز رابطه معنایی و آیینی انسان با طبیعت است.

از دورانی به بعد هنر باغ‌سازی وجه معنوی خود را از دست می‌دهد اما همواره بیانگر مفهومی است فرهنگی